

Б. С. ГИНЗБУРГ

ЧЕЛ-АД-ВУЖАНА-ВИГОМЈАС

1928-во

Комі-њіга-леџан-ин
Сыктывдін-нар

200

200

~~100-2~~
Б. С. ГИНЗБУРГ

Коми-3

2-994..

2946.

ЧЕЛӐД-ВУЖАНА-ВИГӐМЈАС,

КЫҢИ НАКӐД ВОЗСАГНЫ-ДА

А.-Кудажевалыс-коми-пӐртӐмсӐ ас-ногыс
лӐӐӐӐӐ, редакциялис-да, А. Чеусова

1928-во. Коми-ыга-лезан-ӓн. Сыктывдӓн-кар.

Главлит А.—2850
Тираж 2000
Заказ 444

Кушөм-виеөм шуө вужана-виеөмөн.

Пондам-кө кыждны морт-виеөмјас-бөреа, ка-
залам: унжык виеөмыс зев ödjö паскалө јөз-кос-
тын, а мукөдыс нөти оз. Паскалана-виеөмнас му-
көд-дырјыс өти-керкаса ескө ставныс-нын виеас-
ны-да, зөң-грездкодыс виеслывлө-а (биа-виеөм, пие-
ти, гыр-мыт да с. в.). Мукөд-дырји керка-пыщкын
сөмын өти-морт виеас, куза виеас, уна-во. Сылөн ви-
еөмыс некодлы оз вуж, веег сјјөс-старајтыслы.

Сиз-кө, өти-пөлөс-виеөмјас виеыссаң зөңви-за-
-вылө оз вужны, мукөдыс вужөны, бытто еиб-
дөны зөңви-за-вылас. Сещөм-еибдые-
-виеөмсө і шуөны вужана-виеөмөн.

Вужана-виеөмјас щөкыда овлөны, уна-лок јөз-
лы вөчөны. Најө регыдөн ödjö паскалөны, уна-
-мортөс виөны.

Бостам вужана-виеөм чакотка: öd сыые кулө
сизимөд-јукөн-јөзыс. А кымын-миллон-морт кулө
колераыс, биавиеөмыс, шеттыс, гыр-мытыс да
с. в. Либө челаф, медеа еиктса,—гожөмјасын-өд
гутјас-мында турбылтчөны. Војнаөз (1914-d-во-
өз) Россейаын быд-во вужана-виеөмөн виеөма да-
кык-миллон-морт. На-пыщкын унжыкыс еиктса-
-јөз. Бөрја-да-с-воын—војнајас да револутсја-дыр-
ји—вужана-виеөмјас нөшта уна паскалөмаөс.
Тажө-да-с-вонас куш-типөн (кестөма да кынөм-ви-
сөдана)-виеыс унжык 12-миллончыс вөлөма. Со-
-өд кушөма колө повны вужана-виеөмыс, кымын-
-мортөс сјјө мучитө. Быд-во нуө сөреыс уна-мил-

лон-мортос. Колө зев-чорыда-бостчывны ко-
саны тая-локкөд. Сөмын мед вермыны сјөс,
мед бырөдны вужана-висөмјас, колө төдны, кыс сј-
јө-висөмјасыс лооны, кызі вужөны најө мортыс-
-морт-вылө, кызі најөс бырөдны-да.

Мыыс лооны вужана-висөмјас.

Јөз зев-дыр ез төдны, мыј емөс сінмөн-адзы-
төм-ловјаловјас. Најө сеңиөс, бус-чирыс-
-на јешцө ічөтөс. Тыдалөны
сөмын ыждөдан-стеклө-пыр,
м і к р о с к о п - н ы м а - п р и б о р ө
лөсөдөмаөс-да.

1-сер.
Мікроскоп.

Мікроскоп-пыр-кө віқөд-
лыны, шуам-көт, сінмөн-
-адзытөм-бусчир-вылө, сјө
тыдалас. Ыждөдан-стеклө
вермө ыждөдны відлалан-тор
сүрс лібө дажө кык-сүрс-пөв.
Мікроскоп-пыр-кө віқөдлыны
гөптыс - бостөм - ва-војт-вылө,
мі сетыс адзам зев-уна зев-
-посңидік-ловјаловјас. Мукө-
дыс, чері-піжан-моз, тувјалөны
ва-пыщтыс, мукөдыс лаң-
төмаөс—жувіқөны.

Вөлөмакө, тащөм-посңидік-
-ловјаловјасыс быдлаын емөс:
нанын-і, сојан-јуанын-і, сынө-
дын-і, муын-і. Најө шуөны мікробјасөн лібө бак-
-теріјасөсөн. Оті-ва-војтын уна-мільон-мікроб (со-
-өд кущөм-посңиөс најө!). Најө олөны, кызі і быд-
-ловја-лов: сојөны, быдмөны, рөдмөны, кулөны.

Рөдмөны зев өdjö: өтi мiкробые суткiөн зев-уна-
-мiкроб лоас.

Өтi-мiкробые лоö

	$\frac{1}{2}$ -ч.	1-ч.	$1\frac{1}{2}$ -ч.
	•	••	••••
		••	•••••
1-мiкр.	2-мiкр.	4-мiкр.	8-мiкр.
	2-час.	$2\frac{1}{2}$ -ч.	3-час.
	••••	••••••••	••••••••••
	••••	••••••••	••••••••••
	••••	••••••••	••••••••••
16-мiкр.	32-мiкр.	64-мiкр.	

суткiөн
стöканыр

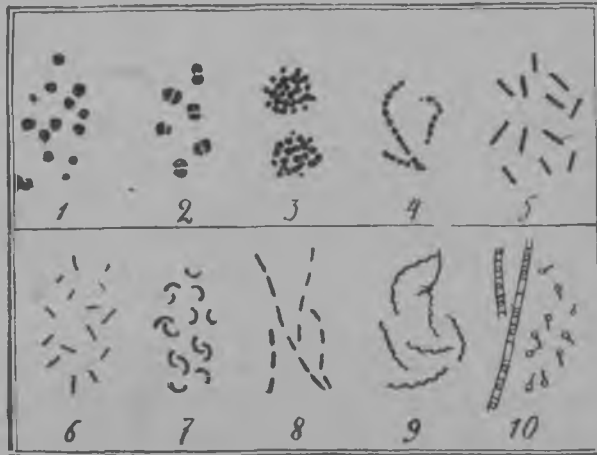
суткiөн-жынjөнөн
40-ведраа-бöчкатыр

2-d-сөртас.

Быд-микроб аслыс-пөлөс. Емөс палыч-кодјас, сар-кодјас, нөш-кодјас да с. в.

Код-сурө на-шыс пыр вөрөны-легөны, а мукөдыс бытто измөмаөс места-вылас, оз вөрчөд-чывны. Мукөд-микробыс сөмын ваын оло, а мукөдыс кужөд-пын либө муын. Код-сурө на-шыс

3-d-сер. Уна-пөлөс-микроб.

сөмын шојјас-вылын олоны, а мукөдыс ловја-пемөсјас - вылын, турун - пуктас-вылын - да. Мед уна микробыд сынөдын керка-карта-гөгөрын. Ун-жык-микробыс шондйыс зев јона полөны, бура олоны кытчо сјјө оз инмы, либө зик шондитөминын.

Уна-микроб некущөм-лок јөзлы оз вөчны. Унаөн—бур вөчөны. Код-сурө-микробјас сјетөны пемөс-шојјас да кулөм-турун-быдтасјас, лөсөдөны бур-му-вынөдантор. Сещөм-микробјасыс-кө ескө ез вөвны, мујасным мјан омөлтчисны, зі-

көз вынтөммисны, һаһтө һи пуктастө ез кутны ва-
ны. Сизі-жө микробјас-отсөгөн һаһным мијан шу-
зө, сур да вина артмө. Тажө-бур-вөчыс-микробјас-
-кынзи емөс һөшта зев уна лок-вөчыс-микробјас.
Најө вескалөны морт-јајө да морт-пыщкө вомө-
дыс, тыјасөдыс, гыжнајасөд-да,—өdjө рөдмөны
сені, виемөдөны мортөс. Важөн, кор микробјас-
-јылыс һемтор-на ез төдны, чајтисны, виеөмтө-пө
төв новлөдло, „јен-наказаһһе“—пө сижө. Оз пыр вие-
өөд, овлө сижө пөраөн-пөраөн, сывөсна һимтисны
виеөмсө „пөрөсөн“. Оһи төдөны, виеөдөны мијанөс
микробјас. Најө овмөдчөны морт-јајө, пөткөдчөны
сижө-сөкөн. Асныс леҗөны јад, виемөдөны овмөд-
чан--һнсө. Сесцөм-лок-вөчыс-микробјас
вуҗөны өтi-вылыс мөд-вылө, быдөнөс
виемөдөны. Быд-пөлөс-вуҗана-виеөмлөн а с е а
ма-микроб.

Сиз, өтi-пөлөс-виеөдыс-микроб вермө овмөд-
чыны да рөдмыны сөмын тыјасын (морөс виеө,
кызөдө); мөд-пөлөс—сувјын (колера, гырд-мыт,
кынөм-виеан-тiп да м.); којмөд-пөлөс—вомын (дiф-
терит да с. в.) Уһжык микробыс һајт радејтөны,
шонди-сај-да. Сесцөм-һнын һајз зев-өdjө рөдмөны.

Кызі вуҗана-виеөм вуҗө.

Виеөдыс-гагјас морт-јајыс петөны ситөн, ку-
зөн, шыжөн, дуллөн-да. Мукөд-вуҗана-виеөмыс
морттө ставнас виеөдө, быдлатi быттө дојмө. Но
мед-јона кыткө өтiлатi виеө. Виеөдысјасыс
сетыс i петөны. Бостам шиеөтiөн-виеөм. Шиеөтiөн-ви-
өөдысјасыс „шиеөдој“—кучик-торјасас да орас.
Һаыс i колө видчысны, мед оз һныны теныд.
Коклушөн-виеөгөн горшыд дојмө, виеөдысјасыс

сен олоны. Висејас кызигас резоны дуљнас, шыжсө кытчө-сурө сөлалоны, а ескө дуљнас да шыжнас висөдыјасыс петоны. Кыном-висан-тип да гырды-мыт-дырји висөдыјасыс ситөн петоны. Колераөн-висөдыјас—ситөн дај восөн. Тази, со, вујана-висөмөн-висејас разодоны ас - гөгөрыс висөдыјасөс. Висөдые-гагјас вескалоны волпасө, јурлөс-ешкынө, паскөмө, жојө, етенө, доз-мукө,—быдлаө, кытчө инмөдчылө висе. Медеа-уна висөдые-гаг жој-плака-костјасын: сит-кузтө да востө жојсөйд чышкан-а, костјасас најө колөны. Најө сені коемасны да гагјасыс бускөд щөщ сынөдө кыпөдчөны, сені гөвкјалөны. Висөдые-гагјас ласкысөны висе-бөреа-старајтыс-киө, паскөмас-да. Сывөсна висе-бөреа-старајтысјас да висе-көд-өти-вејөсын-олыс-јас мед щөкыда сјјө-жө висөмөн висөмы, кыз шуөны—вујө налы висөмыс.

Бостам кор (киетө), скарлатина, коклуш-да (кызөдө). Тајө-висөмјасөн гырысјас шоча висөны, челафөсжык висөдө, сывөсна челаф-вујана-висөмөн і шуөны најөс. Висөдысјасыс быдлаө ласкысөны, кытчө инмөдчылө висе-кага (либө ыжыд-морт): ыгаө, чачөјасө, дөрөм-гачө, волпас-ешкынө, кјасө, чужөмө, јурсө да с. в.. Сывөсна тајө-висөмјас зев өдјө наскалоны челаф-пөвсын: вескалас-кө кущөмкө-керкаө, став-челаф-сө висөдас. Висе-динө - ворсны-кө мукөд-керкаса-челаф воласны, і најө висемасны. Сывөсна зөңвија-челафөс висе-динө, либө висеөс зөңвија-пөвсө, некущө-ма оз ков лезны.

Чакотка, сифтерит да уна-ва мукөд-висөмјас вујөны зөңвија-мортлы сынөд-пыр. Висөдыс-гагјас вескалоны сынөдө висе-морт кызиг-нес-

јігөн да шыжые (космөм-шыжые виемөдые-гаг-
јас торјалөны да бускөд щөщ лыбөны сынөдө).
Сетые сесеа долалігөн нырөд да вомөд ловгоршө
да тыјасө пырөны. Сывөсна нөтчыд оз ков сө-
лавны кытчө-сүрө, колө лөсөдны сы-вылө торја-
-доз. Кызиг-һесјігөн ныртө да вомтө колө туп-
кыны.

Гырдыт, кынөм-виеөдан-төп да колера-дырјі
виеөдыејас петөны виеыые сит-кузөн. Наяөс зев-
-өdjө да зев паскыда разөдөны гутјас. Гут-кок-
јасын, нырын да бордјасас виеөдые-гагјасыд пыр
емөе. Гутјасыд быдлаө еибөдчылөны: сит-кузө-і,
виеые-дојө-і, паскөмас-і. Сесеа лебзөны сесаң
зөһвиҗа-морт-вылө либө сојан-јуанө да пыркөдө-
ны сетчө ласкысөм-гагјассө. А сојан-јуан-пыр-
-виемөмыд зев омөль. Сіҗ-кө, колө зілны бырөд-
ны гаг-разөдыејасөс—гутјасөс. Он-кө бырөд на-
јөс, матөвоштасны. Гутјасыд зев-өdjө рөдмөны.
Велөдчөм-јөз арталөмаөе-да, өтө-гутсаң-пө воөн
лөө квајт-сүре-миллард-выл-гут.

Гутјасыд оз сөмын кокјаснас да нырнас вие-
мөдые-гагјастө новлөдлыны, најө разөдөны гаг-
јастө щөщ ас-ситнас да куҗнас, гордзөдлөмнас-
-да. Нөһыштасны најө виеыелые ситсө, дојсө ли-
бө,—виемөдые-гагјас гут-пыщкө вескаласны. Гут-
јас пукеасны зөһвиҗа-морт-вылө либө сојан-јуанө
дај ситаласны, ситыскөд щөщ леҗасны виеөдые-
-гагјасөс. Өнө төдөны-һин, колера, төп да чакотка-
-кынҗі гутјас јешщө разөдөны чума, гырдыт, сиф-
терит, еибырса-јазва, быдеама ора-виеөмјас да
уна-на мүкөд-пөлөсөс.

Гутјасые-өпріч нөшта виеөм-разөдыејас емөс:
лудікјас, тојјас, пыщјас-да.

Лудікјас разөдөны скарлатіна, шесті, чакотка-да.

Пыщјас—пшті, чума, проказа-да.

Тожјас—тшјас: кістөмөн-муные-тш да возврат-нејөс.

Зев-јона вужана-вісөмјасыд паскалөны мјан-пөвсын нөшта ас - лөсөдөм-олөм-серјас-понда—обычјас да өбрадјас-вөсна. Мјан ем moda ку-лөм-мортөс-зөбөм-бөрын став-рөд-вужлы чукөрт-чыны кулөм-морт-гортас сојны-јуны, казтывны-вошјөдны кулөм-мортөс, кыз шуасны. Сіктса-кер-кајас абу уна-вежөсаөс, сојны-јуны лөө көні ві-сые кујліс, көт сіјө кущөм-вісөмөн вісіс. Вужа-на-вісөмөн-кө вісіс, керкатырыс-на, інө, вісөдыс-гагыс жуө-гөвкјалө, вермасны лоны најө быд-көлујын, дозмукын, сојан-јуанын. Сіз-кө, кулөм-мортөс-казтылысјас зев-кокнја вермасны віс-мыны, медеа-нын макуттасө паңалігөн: ставыс өті-паңөн паңыштөны. А-өд уна-јөз-пшад быд-самаыс вермас лоны: зөңвізаыс і вісысыс.

Сізї-жө кокнја верман вісмыны вужана-вісө-мөн-дарјасігөн, образјас, крест да поплыс кісө окалігөн-да. дарјөдөны быдөнөс өті-паңөн, өті-чышкөдөн вомтө чышкөны, өті-крест сетөны окав-ны сурс-мортлы. Поплы вескод кущөм-морт—зөң-віза алі вісыс—дарјасө лібө окалө крестсө, мед-тыкө јөзыс унжык вөлі-а, ыжыджык-докод воіс-да. Вісысыд дарјасігас паңас лібө чышјанас вісөдыс-гагјассө колас, а крестсө лібө поплыс кісө - окалігөн—оқыштанінас. Сы-бөрын-кө зөң-віза-морт оқыштас сеті, вісөдыс-гагјасыс сы-вылө вужасны.

Шојјас-вылын вісөдыс-гагјас дыр олөны. Сіз-кө, вужана-вісөмыс-кө мортыд кулө да прөш-щадјатчігас-кө окалан сіјөс, секі верман вісмыны:

окыштігас вісёдые-гагјас кулём-морт-вылые ву-
жасны теныд.

Со-кымын-ногөн вужана-вісёмјас вужоны да
паскалоны јоз-повсын, кущома колё відчыены
наыс.

Вужана-вісёмјас мед-щёкыда ветлөдлөны, сы-
вөсна быдөн төдөны најөс. Серт көнкө быдөн
кажавлісны, мыј мед-војдөр лоө сјјө сы-ордын,
коді мед-дурка да мед-најта олө, оланіныс пе-
мыд, ул-пуа, уна-гута. Вужана-вісёмјасөн војдөр
вісёмөны коді омөла сојө (цөтөстөм-сојан), коді
јуө најт-ва да кодлөн челадыс најт-сурја-кодөс
најтөс. Бурногөн-кө ескө, челадытө јона сөстөма
колө візны: щөкыда мыскыны, щөкыда дөрөм-
гачсө вежны. Најө-өд, гутјас-мозыд-жө, ныр луа-
еөны муын да најтын, быдсама-пежсө кватла-
лөны, а накөд щөщ і вісёдые-гагјасөс. Челады-
дылыс чачајассө щөщ-жө щөкыда колө мыскыны.

Најта-олыс - дурк-јоз-ордын мікробјаслы зев
бур овны, јона сещөмјастө најө радејтөны. Сы-
пыды-өд мед-возын-жө вісёмөдөны олысјассө,
чорыда вісөдөны-і.

Уналаын крестана скөтсө да чіпан-петуксө
керкаас візөны. Сјјө зев абу-бур. Најө-өд керкатө
вывті јона најтөстөны да сынөдсө шыкөдөны.
Вісёдые-гагјасыд-кө вескаласны сещөм-керкаө,
зев-өдјө рөдмасны, став-олысө вермасны өтпырјө
вісёмөдны. Зонвізаөн колөны сөмын сещөмјас,
кодјаслөн вірас вісёдые-гагјаскөд бур-коасеысјас
емөс.

Вісёдые-гагыд морт-ныщкө вескалас да оз пы-
рыс-пыр (сјјө-жө часө лібө лунө) уекөд сјјөс
кокјывеыс. Вісёдые-гагјаслы, морт-пыщ-
кө вескаласны-да, колө кад рөдмыны

да јонмыны. Кор најө јонмасны, секи і вісөдны пондасны морттө. Гаг-вескалөмеаң кылана-вісөмөч вісөмыс шүсө гуса-вісөмөн. Сіјө абу өткод быд-пөлөс-вісөмлөн, оз өтдыра мун. Шуам, кагалы-кө шедас скарлатіна-гаг, кага віемас сіјөн сөмын 7—8-лун-мыети гаг-шөдөм-бөртіыс. Кор-гаг-кө шедас, віемас вежонөн-жынјөн лібө кык-вежон-мыети. Пісті-гаг-кө теныд шедас, віеман сіјөн сөмын 13—15-лун-мыети. Діфтеріт-гагјас зев-өdjө рөдмөны, сывөсна кагаыд гаг-шөдөм-мыетиыс 2—3-лун-бөрын віемө сіјөн.

Пемыд-јөз-нөвсын унаыс кывлан, ме-пө-тај, со, віеыескөд лун-мөд-һын ола, өті-волпасын узла-і-да, немтор ег ло, ег віемы-һи, эвер-код јон ветла. Тајіошјыены оз поч. Оз ков вунөдны, вужана-вісөмөн он дргөн віемы гаг-вескалөм-бөртіыс, а најө пыщкад рөдмасны, јонмасны да вөліети. Сывөсна быд-вужана-вісөмыс зев јона колө відчыены.

Мортлөн организмыс косасө вісөдыс-гагјаскөд.

Вісөдыс-гагјас вескаласны морт-пыщкө, рөдмасны, зілөны асланыс-јаднас віны мортөс. Но мортлөн вірас артмө секи гаг-јадөн-венсыс-тор. Морт-пыщкын лыбас кос. Мортлы сөкыд: дојмө, вісө сіјө. Кос ыжыд, щук колө кодыслыкө вермыны. Гагјас-кө вермасны, морт кулө. Вірын-кө венсысјас унаөн да јонөс лөоны, секи гагјаслы пом: ставнысө віасы. Морт бурдас.

Морт-бурдөм-мыети гаг-јадөн-венсыс-јад вірыс дргөн оз быр, дыр сені олас. Мукөд-вісөм-бөрас нем-кежлө колас, шуам, кістөса-тіп, скарлатіна, кор да ніети-бөрын. Сывөсна өтчыд-кө

скарлатінаөн лібө піетіөн вісан, мөдые сіјө-вісөмөн зев шоча вісөдлывлө. Мөдарө, кынөм-вісан-тіп, мыт да діфтеритөн-вісөдые-гагјаскөд-венесе-јад вірые регыдөн бырө. Сывөсна тајө-вісөмјасөн мортыд унаые вермас віены, бурдөм-бөрас регыдөн бөр віемыны.

Дыр ө вісөдыејас зікөз оз бырны морт-тушаые морт-бурдөм-бөрас.

Оз ков вунөдны, мыј вісөдыејас морт-тушаые морт-бурдөм-бөрын оз пырыетөм-пыр бырны. Мортые бытөтө зөңвіза-һын, а вісөдыејасые сы-пыщкын емөе-на. Сывөсна вуҷана-вісөмөн-віесе-бурдөм-мортые бурдөм-мыетиые мыкөдыра колө-на відчыены. Он-кө відчые, вісөмые вермас вуҷны зөңвізајас-вылө. Вісөдыејас морт-бурдөм-мыетиые оз өтдыра овны сы-пыщкын. Скарлатінаөн-вісөдыејас 5—6-вежон олөны, лыддыны-кө віены-заводітөмеаһые. Корөн-вісөдыејас бырөны 4—5 вежон-мыети мед-воzza-кестөмеаһые. Піетіөн-вісөдыејас бырөны 3-вежон, лібө дајө төлысөн-жыңјөн-бөрын, кор став-кучікыс дој-местасые гылалас.

Чельад-вуҷана-вісөмјас.

Унжык-вуҷана-вісөмые өтмоз вісөдөны мужцінаөс і нывбабајасөс, чельадөс-і. Мукөдые, шуам, кор, скарлатіна, коклуш (сөмдөмөн кызөдө) да мукөд, вісөдөны сөмын чельадөс, гырыејасөс зев шоча.

Быдөн төдөны—мыжыда-лок быд-во челаф-вужана-виеомјасые. Быд-во кулоны наые уна-миллон-челаф. Нөшта уна-челаф наые шыкөны, урөсмөны, нем-кежас асыныс зонвизалунсө воштөны: вужана-виеомјас-бөрын челаф пелтөммөны, ентөммөны да с. в. Сывөсна быдөнлы колө төдны, мыжые челаф виемөны вужана-виеомјасөн, кыңи најө паскалоны челаф-пөвсын да кыңи вичны челафөс вужана-виеомјасые. Аржынјөң челаф вужана-виеомјасөн шоча виеөны: секи најөс вичө виемөмые мам-јөлыс. Аржын-бөрын налы зев кокни виемыны. Быдтор најө ас-киас бөстөны, вомас еујөны; быд-ордө муноны, ниртчөны паскөмјасас да чужөм-рожаас. Виеые-ордө-кө вескавласны, ли-бө-виеые-чачаөн ворсасны,—виемасны. А өти кага-кө виемас, сижө-виеөмые челаф-пөвсын зев регыдөн паскалас, ставсө виемөдас. Мед-щөкыда челаф-вужана-виеом 7—8-арөсөң виеөдө. Мукөд-дырјыс вужана-виеомјас школаые төвбыд оз быравны. Секи ескө пөшти став-велөдчыеые виеас-нин-да, гортаныс-на виеөмсө нуасны-а, чој-воксө виемөдасны. Школајасө виеөмые челаф-пыр-жө воө. Шуам, өти-керкаын арөса-кага скарлатинаөн виеө, а 10-арөса-детинасө мамыс ыстө школаө. Сижө детинаыс ачыс оз-на вие, но виеө-дые-гагјасыс вылас емөс-нин, вужөмаөс виеые-воксөныс. Мунас школаад дај разөдас најөс јортјас-пөвсас. Скарлатинаыд паскалас. Сижө, керкаын-кө вужана-виеомөн-виеые-кага ем, мамјаслы некущөма оз ков лөңны челаф-сө школаө-ни, сусед-ордас-ни, челаф-садјө-ни,—некытчө, көни челафјас емөс.

Нөшта, школаын вермас паскавны виеом бур-дыејасеан. Кодкө-кө велөдчыејас-шыс виеасны

вужана-виеомон да сы-бөрын регыд, гагјасыс-быр-
төз локтасны школао,—виемодасны јортјассо. Сы-
вөсна вужана-виеом-бөрын челадөс регыдон не-
кытчө оз ков лезны. Колө видчысны, мед став-вие-
өдыеыс на-пыщкыс бырас.

Мед-щөкыда челад виеоны корон, скарлатина-
он, коклушон, сифтеритон да м.-виеомјасон. На-
-јылыс і сорнытыштамө тајө-ныгаын.

Кор.

Унаыс кывлывлан сорны, корјон-пө колө быд-
-кагалы виены. Кор-виеом лыддөны нинөмабуон:
абу-пө прамеј-виеом сјјө, прөста пөрөс. Коди сј-
-зі мөвпалө, сјјө зев-јона ассө ылөдлө. Корыс
зев-уна-челад кулоны. Сјјон виеоны быд-арлыда-
-челад. Но мед-сөкыда нуөдө, мед-јона виеөдө
јона-поснијасөс, 2-арөсөз.

Кор-виеом оз другон бост. Војдөр кагатө биа-
лас, јурыс сылон пондас виены, насмука бостас.
Кага жугыльмө, оз ворс. Унжыкөсө сјјө кујлө. Сес-
са сінјасыс гырпөсөоны, заводитө кызны (каш-
-лять). Кык-лун-мыети чужөмас кистө, јешщө кык-
-лун-мыети—став тушаыс кистөма лө. Сјјө-ки-
-төмыс оз дыр ов, 2—3-лун-мыети бөр ставыс бы-
-рө. Быс бырө-жө. Туша-кучикыс пондас кулеы-
-ны, киллыены. Кор-бөрын унаыс мукөд-пөлөс-
-виеомјас лөоны: пелыс пондас вијавны, тыс
виemas, чакотка бостас. Унжыкысөсө чакотка бое-
-тө, сыс сесса і кор-бөрас кулоны челадыс.
Кор-виеом өтө-кагаан мөдлы вужө сынөд-
-пыр. Паскөм-вылын да көлуј-вылын виеө-
-дысјас дыр оз овны. Корыд зев-вужана виеом.
Код-керкаө вескалас сјјө, став-челадсө сетыс

вiсöдас. Сывöсна мыжөн кажалан кортö, вiсeсö пырыстöм-пыр колö нуны больничаö либö торjöд-ны зонвiза-челадыс.

Кор вiсöдö нол-кымын вежон, лыддыны-кö вiсмöмсаңыс да кучик-кiллыены-дурдöмöз.

Кор кучик зiкöз дурдас кiллыены, секi вiсмöдö-мыс повны немтор, бурдöм-мортöс позö öтлаав-ны мукöд-челадкöд. Корjөн челад вiсöны сöмын öтчид.

Велöдчысeяслы кор-бöрын позö мунны школаö сöмын 21—28-лун-бöрын мед-возза кiстöмсаңыс.

Скарлатiна.

Скарлатiнаыс вывтi жона колö вiзны челадтö, унаöс сiжö сöреыс нуö. Скарлатiна-бöрын уна-челадлөн зонвiзаыс немыс-кежлö торкeсö. Скарлатiнаөн вiсмöны 7—8-лун-мыстi вiсмöдыс-гаг-вескалöм-бөртыс. Воjдөр бiалö, нылалiгөн горшид доjмö. Мөд-луннас тушаас кiетö, а jешцö мөд-луннас кiетöдыс лöч чужöмас. Кiстöмыс 7-кымын-лун олö. Скарлатiна-бöрын уңжыкысö выл-пöлөс-вiсöмjас бостöны. Щöкыда почкыыс вiсмö чужöмыс, рушкуыс да кокjасыс пыктöны (вo-данка). Пельыс мөдас ор вiжавны, вiсeыс немыс-кежлö пелтöммö. Либö вiсeыслы голаас нөрöдjас лeзас.

Кымынкö - лун - мыстi-кiстöд-бырöм - бöрын вiсeыслөн кучикыс пондас кiллыены, гылавны гырыс-шлапjасөн. Жона-гырыс-шлапjасөн гылалас кiпидöсыс да кокпидöсыс.

Скарлатiнаөн-вiсöдысeяс дыр вер-мöны овны сiжö-керкаын, кöни вiсeыс куjлис, да вiсeыс-кöлуын.

Скарлатина кысё кымынкё-вежон. дүгдө виеодавны квайт-вежон-мыстё виеодны-заводитомеаң. Скарлатинаон виеоны сомын отчид, зев-нын шоча кодоскё кыкые виеодас.

Велодчысёе скарлатина-бёрын лезоны школаё б-вежон-мыстё виены-заводитомеаңыс. Нёшта, зонвиза-челад-динё - петтоз скарлатинаыс-бурдыслыс оланисё, паскёмсё, нига-тетраджассё-да резёны лекарствоон, вёны сетчё-ласкысём-виемёдыс-гаг-жасёс.

Шифтерит.

Шифтеритон-виеодысяс унжыкысё нырын либё вомын олёны. Веекалёны сетчё либё долалигён—сынёдыс, либё виеыскёд-окаеигён—сijё вомыс, либё чачажасеаң. Шифтерит-гагжас дыр вермёны овны зонвиза-морт-вомын. Сесса сещём-мортыс-кё окыштас кагаёс, либё вомас-накжалём-наң сетас, кагаыс виемас. Шифтерит-гагжас зев-одjё рёдмёны, жаднас вёны челадёс. Челад виемёны кык-лун-мыстё виеём-шедём-бёрас. Вөждөр бiалас, журыс пондас виены, горшыс доjмыны. Луныс-лунё виеыслыс сёкыд, долавны оз кут вермыны. Виеыс киргё, пөдтё сijёс. Кадын-кё докторёс он кор, виеыс зикёз пөдас. Шочиника овлё, шифтерит-дырjи да кокныкода долавсё, сомын шифтерит-жадыс сещём-жё jон, лун кыкён кагатё вiас.

Шифтеритыс - бурдём-кагалён щёкыда торкеё зонвизаыс: виемё сёлёмыс, сiнмыс щыкё, кi-кыкыс дубалёны. Шифтеритыс-бурдём-кагаын шифтерит-гагжас дыр-на олёны. Сывёсна бурдём-кагаёс зонвиза-челад-динё бурдём-бёрас дыр-на оз ков лезны.

Әіфтеріте быд-віеыеөс позө бурдөдны, сө-
мын өдјөнжык сіјөс нуны болнчаө. Сені сылы
суцқасны јаяс әіфтерітөс-віеыс-лекарство. Сы-
-бөрын віеыс нөжјөнікөн пондас бурдны. Кымын-
-өдјө сіјө-лекарствосө леқан, сымын кокніджык
віеыеөс бурдөдны, регыджык бурдас-дај. Әіфте-
рит-віеыс-лекарствосө лөеөдөны әіфтерітөн-віелөм-
-вөв-вірыс. Әіфтерітнас-вісігөн вөвлөн вірас арт-
мө әіфтеріт-гагјасөн-венеыс-тор. Кор мі сіјөс
әіфтеріта-кагалы суцқам, сені сіјө зіла мөдас
ассеыс ујсө вөчны: віавны әіфтеріт-гагјасөс.

Бат-мамлы да кагавіқысјаслы јона колө віқ-
ны челафсө әіфтерітөн-віемөмыс: оз ков ветлы-
ны віеысјас-дінө, оз ков ворсны најө чачаөн, щө-
кыда колө позжавны челафыдлыс вом-пыцқөссө
сола-ваөн (ем-кө, борнеј-кіслотаөн).

Коклуш.

Коклуш-віеөмтө быд-морт төдө, быдөн казав-
лісны, кызі челаф кызөмысла сөмдылөны. Чајтан
—лолыс сесса оз-нын шед, зік пыр кулас. Кок-
луш кымынкө-вежонөн кагатө зікөз нуқыртас.
Коклушөн-віеөдысјасыс дуллыын да шыжын оло-
ны. Кызөдігас віеысјаслөн дуллыс зер-моз резө.
Сіқ-кө, коклуш-гагјас өдјө разалөны, зев кутчі-
сыөс-і. Қоңвіқа-кагаөс-кө віеыс-керкаө пыртлан,
щук віемас. Војдөр кагатө біалыштас, насмука
бостас. Пондас сіјөс кызөдыштны. Кымынкө-лун-
-мыеті біалөмыс бырө, сөмын јонжыка да јон-
жыка сіјөс кызөдны пондас. Заводітчас коклуш-
-кызөм, сөмдалөмөн. Кодкө-кө сіјөс өтчыд кывліс,
мөдыс пыр төдас. Лунас 10—30-өз сөмдылөм-
нас кызөдө. Сізі 6-вежон лібө дыржык мүчітас

челадӱс. Сыбӱрын кызӱмыс шочмӱдас, вӱсые пон-
дас бурдны. Щӱкыда коклуш-дырјі тыјас вӱемӱ-
ны, сывӱсна уна-вӱсыејас кулӱны. Коклушӱн че-
лад сӱмын ӱтчид вӱсӱны. Мед-чорыда вӱсӱдӱ сӱ-
іӱ мед-поснӱ-кагајасӱс, кокнӱдҟыка сыыс ӱ-арӱсӱз,
а вӱт-арӱсые-гырыс-челадӱс нӱшта кӱкнӱда нӱд-
дӱ. Коклушӱн-вӱсыеелы мед јона колӱ сӱстӱм сы-
нӱд. Тӱлын-кӱ вӱсӱдӱ, вӱсыесӱ колӱ шоныда тӱб-
ны да щӱкыда ӱшӱнсӱ лӱбӱ ӱзӱссӱ востыны, тӱ-
лӱдны кујлан-ӱнесы сынӱдсӱ. Гожӱмын-кӱ вӱсӱдӱ,
вӱсыесӱ лунтыр ывлаын вӱзны, сӱстӱм-сынӱда-ӱнын.

Коклушӱн-вӱсӱдыејас морт-бурдӱм-мыстӱыс ре-
гыдӱн бырӱны. Сывӱсна коклушӱн-вӱсые-велӱд-
чысӱс позӱ лезны школаӱ сӱмдалӱмӱн-кызӱмыс-
-дырдӱм-мыстӱ пырыстӱм-пыр.

**Челад-вуҟана-вӱсӱмјас-пӱыс кор, скарлатӱна, дӱф-
терӱт да коклуш мед-омӱл-вӱсӱмјас, мед-уна лок-
сӱ вӱчӱны.**

Корӱн, скарлатӱнаӱн, дӱфтерӱтӱн да коклуш-
ӱн-вӱсыејас разӱдӱны ас-гӱгӱрас вӱсӱдые-гагјасӱс.
Медым вӱзны таяӱ-вӱсӱмјасыс зӱнвӱза-челадӱс,
колӱ:

1) **вуҟана-вӱсӱмӱн-вӱсӱмӱм-кагаӱс пырыстӱм-пыр
торјӱдны зӱнвӱзајасыс;** мед-бур нуны сӱјӱс бол-
нӱчаӱ.

2) **Кодкӱ-кӱ вуҟана-вӱсӱмӱн-вӱсые** лӱӱ керка-
ын, ӱекущӱма оз поз лезны сетчӱ зӱнвӱза-мор-
тӱс, кытчӱз сетыс став-вӱсӱдые-гагјассӱ лекар-
ствоӱн оз вӱны. Вӱсӱдые-гагјасӱс уна-ногӱн позӱ
вӱны. Мед-кокнӱ вӱны најӱс ыҟыд-ӱдӱн (жарӱн).
Омӱлҟык-кӱлуј (кӱссӱм-жугавлӱм-торјас, кыс чай-
тан, мыј сенӱ вӱсӱдые-гагјас вермасны лоны) мед-

-бур сотны. Көрта-ыргөна-көлү колө бi-вылын донөдлыны. Вылыса-паскөмеы, волнасјасые-да, вiемөдыејасөе позө вiны пөе-руөн Сы-вылө нарөенө машина ем. дөрөм-гачые, јурлөс-ежөдјасые, ешкынјасые да мук. вiөны пүчөдлөмөн: часжын лiбө час пуөны содаа-ваын лiбө кунваын. Крө-ватјасые, жоҗые да стөные бырөдөны карбол-каөн (вiт-прөчөнта-сорөс)лiбө лiзолөн: мыекөны најөн. Вiеые-кујлан-жырые вiемөдыејасөө бырө-дөны формалiнөн лiбө сернiстеј-газөн, бырөдө-ны пельшөрјас лiбө докторјас.

Вiеые-керкаые зөнвiзәјаслы оз ков ветлыны сусөд-ордас, вiчкөө, iсполкомө, нардомө,—да не-кытчө, көнi чукөра-јөз олөны. Пондасны-кө вет-лыны, вiеөмсө разөдасны, уна-јөзөс-вiемөдасны.

3) Оз ков лезны чөладөс школаө, кодкө-кө керка-пыщкын вiемае вуҗана-вiеөмөн. Велөдчые көт ачыс зөнвiзә-на, да паскөмнас да нiгајас-нас вермас нуны школаас уна-вiемөдые-гагөс, вiемөдны велөдчые-јортјасө.

4) Кор ыстыны вуҗана-вiеөм-бөрын чөладөс школаө, колө сы-јылые јуавны докторлые.

5) Вiеөдые-гагјас вiеые-бурдөм-бөрас-на мыј-көдыра сы-пыщкын олөны.

Оз ков окавны чөладөс вомас. Окасiгөн вi-еөмјасыд зөв кокнiа вуҗөны.

5) Кымын өдјө верман төдмавны чөладлые вiеөмсө, сымын бур, регыдҗык отсалан налы. Öд мукөд-вiеөмјас-дырјiыс, шуам, сiфтерiт-дырјi, быд-час дона: өтi-час-кө нүжөдчан бурдөдөмые, верман воштыны кагатө—кулас.

Сывөсна, мыјөн каҗалан кагалыс нөрпалөм—вi-еөм, пырыөтөм-пыр колө петкөдлыны сiјөс док-торлы.

Пієті.

Пієтіөн мед-кокны возсаены, позё сійёс зікөз бырөдны. Но мїжаның, медса-нїн грездјасын, өнөз-на сїјө жона ужалө, щыкөдө војтырсө, серөсетө налыс мїча-чужөмјассө. Унаөн пієтієс кулөны.

Пієтіөн-вісөдыєјас мед-јонасө олоны пієті-орас. Најө зев віновөс: кытчөкө-кө вескаласны, кущөмкө-тор-вылө, дыр сені оласны, оз кувны. Пієтіөн вісөмөны лїбө вієысеаң, лїбө сїјө-көлујсаң. Вісөмө-мыєті војдөр мортөс біалө, јурыс да коскыс вісөмө. Којмөд лїбө нөльөд-лунас вісөмө-мыєтієс тушаас кієтас, мөдас орөєєыны. 13-лун-мыєті пієті-дојјас коємөны, лөмыс гылалө. Сїјө (лөм-гылалөмыс) кысөө 3—4-вежон. Медым відчыєны пієті-вісөмыс, некор не вієны сїјөн, колө пієтіасны. Пієтіасан-торсө со кыз лөсө-дөны: пієтіалөны (пієтіөн вісөмөдөны) кукаңөс, сыєс сылөн кынөмас лөоны гагјас. Сїјө гагјас-єыс лөзөны кізөрсө (ор-код) да сїјөн і пієтіалөны јөвтө. Позө ескө мортлыс пієтісө бөстны да пієтіавны зөңвіза-мортөс, да полан сїзтө вөчны: гашкө сїјө-мортыс щөщ лөквісөма лїбө јешщө кущөмкө-вісөма да пієтієскөд најө щөщ вујасны.

Кор морттө пієтіалөны, секі сїјө-гырк-пыщкө вескалө ічөтіка пієті-јад. Сывөсна морттө неуна вісөдыштас, зев кокнысіка нуөдас. Сөєса дыр пієтіалөм-мортөс пієті оз вермы бөстны, уна-во (6—7-во) сылы оз ков повны пієтієс.

Мед-воззаєыс кагаөс колө пієтіавны арјын-јөз, нөль-төлыс-бөрын чужөм-мыєтієс. Колө пієтіавны төлын лїбө вөз тулысын.

Өтчүд-пистіасөмүд оз нем-чөжүд
віз пистіе, сөмын 6—7-во візас. Сывөсна
пистіасныд щөкыджыка колө, быд 6—7-во-бөрын.
Сөд-писті-кө (натуралнеј) пондас ветлөдлыны,
секі нөшта щөкыда колө пистіасны. Сөд-пистіөн-
кө өтчүд вісан, сесеа немүд-кежлө пистіе мы-
нан, ңекор сіјөн он віс.

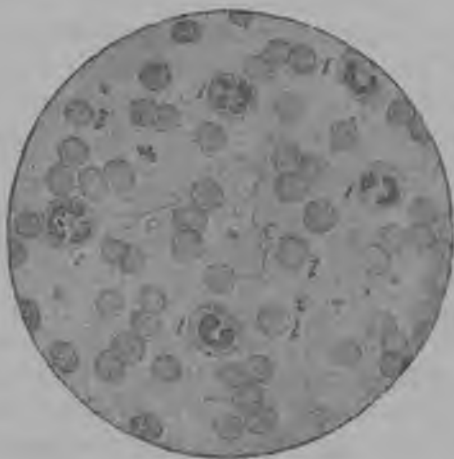
Кістөмөн-мунан-біа-вісөм(сыпной тиф). Возвратнеј тіп.

Бөрја-војаснас міянын кістөмөн-вісөдан-біа-
-вісөмөн да возвратнеј тінөн уна-мільон-морт ві-
еісны. Віеісны карјасын і грездјасын. Мүкөд-
-грездас өтіморттөг ставныс віеісны, да өтнырјө,
ңекодлы вөлі старјатны віеісјассө, скөтөө верд-
ны-јуктавы-да. Кістөмөн-вісөдыс-біа-ві-
сөм вужө зөңвізгалы віеіс-паскөмеаң
да сөөн-вөдітчан-көлүсәаң. Вісөдысјасыс
олөны віеіс-вірын. Најөс зөңвіза-вылө вужө-
далөны тојјас, пыщјас, лүдікјас-да. Најө
ңоңаласны віеісөлыс вірсө, сесеа лүзгасны зөң-
віза-вылө да сіјөс куртчасны, куртчігас вісөдыс-
јассө ас-ныщөс лөзасны. Зөңвіза-морт вімас.

Кістөмөн-вісөдан-біа-вісөм-боетігөн војдөр
јурыд вісө, кор біа, кор кынтө (лікорадка). Ві-
төд—квартөд-лунас-вісөм-мысөті тушаад кістө.
Вісөмылы овны сөкыд, жөзө—інас оз өшјы. Кі-
-кок бытө рүзалөмаө. Морт омөлтчө, водө. Кык-
-вежон-мысөті (мүкөд-дырјіс воужык сысө, ов-
лө і куужыка нүжөдас) вісөмыс дубавны пондас,
бырны. Біалөм ңөжјөңкөн чінө. Морт бурдө.
Кістөмөн-мунан-біа-вісөм-бөрын уналөн тыјасыс
вісөмы, кі-когыс көсөмы-да.

Кістөмөн-мунан-біа-вісөмөн вісөны сөмын өтчүд.

Возвратней-тїпн-вісöдыяс вісые-вірын-жö олö-ны. Наяс вужöдалöны зонвіза-вылö тојјас-пыщ-јас-жö, лудікјас-да. Вісöмыс бостö друг: друг зев-јона біалас. Коскыд да кокјасыд віемöны. 6—7-лун-мыеті біыс заводітö лöңны, кокнаммöдö ві-сыеöс. Сесеа вежон-мыеті вылыс біалас, бара

3-d-сер. Вір-војт мїроскоп-пыр.
Чукыла - мукыла - вічјасыс воз-
вратней-тїп-мїкробјас.

сöкыд лöö. Сїңі 4—5-ыс біавлас да лөзас, ле-
тас вісыеöс.

Медым віңны астö да мукöдöс тајö-кык-тїпыс
(кїстöмөн-мунан да возвратней), колö бырöдны
вісöм-вужöдыс-јассö—тој-пыщјасöс. Вісыеöс, віе-
мöм-мыетіыс, ныр-жö нуны болнычаö. Абу-кö сїјö
матын да оз-кö поз некыңі болнычаас нуны, ко-
лö щук торјöдны вісыеöс зонвізјасыс, пöртчöд-

ны сійөс, шырны жүрөсө да зев мичаа мысөдны. Вылысса-һајт-,тојөс-паскөмсө өдә-пачын дыр виҗны, а дөрөм-гачсө јона пуны кунва-пһын. Гортса-јасысы ас-паскөмнас да дөрөм-гачнас сизі-жө колө вөчны, гапкө виеыссаң тојјасыс вевјалисны-һин сетчө вуҗны-да. Виеыс-волһас-вылө оз ков пуксыны, оз ков новлыны сылыс паскөмсө-һи. Јона колө кыјөдны, мед гөгөр сөстөм вөлі, пельк. Өд тојјасыд да пыцјасыд һајттө да дурктө зев радејтөны, лөсыда сетчө овмөдчөны. Сывөсна астө, паскөмтө да оланінтө һыр сөстөма колө виҗны. Пондан-кө щөкыда весасны, ідрасны да щөкыда мысыны, тицјасыд бырөны.

Гыр-мыт.

Гыр-мытөн-виеөдыјас морт-гыркө вескалөны вомөд—с о ј а н - ј у а н ө н , һ а ј т - к и ө н - д а . Виеөдыјас овмөдчөны сувјө, сени сөмын і олөны. Сетыс һајө петөны ситөн. Гыр-мытөн зев-чорыда виеөдө. Виеыс суткиөн квајтымыны-сөз ситасө. Ситасны зев белө—дојмө. Јона лө пычкысны. Ситыс гыр-сора дај лувјалө. Виеылөн кынөмыс щөкыда һукуртө-виеө, орны быттө кыткө көсјө. Виеөдө 3-вежонөз, либө дырҗык-һа јешцө.

Кынөм-виеөдан-тһп.

Кынөм-виеөдан-тһп-гагјас пырөны морт-гыркө вомөд-жө. Һајө овмөдчөны сени сувјын, вһрас-да. Петөны сетыс ортсө ситөн, кузөн-да.

Кынөм-виеөдан-тһп-гагјас вескалөны мортлы сојан-јуаныс (пуктасјасыс, вөтөсыс, јөлыс, ваыс

da c. v.) Шуам, гут либө ном пуксылысны виеыс-сит-вылө, бостысны сее виеодыясасө, сесса леб-чысны сожан-жуан-вылө да пыркөдичны сетчө виеодыясасө. Сижө-сожан-жуан-кө вескалас зоньвиза-лы, виемодас сижөс. Кынөм-виеодан-типөн виеысөс оз другөн топөд. Возза-вежонас сомын журыслы сөкыд: виеө. Неуна биалыштө, сожны оз чөсты. Мөд-вежонсаңыс биеыс codö. Виеысөс мытитөдны пондас, кынөмыс виемас. Кынөм-виеодан-типөн виеодө 4-вежонөз.

Колера.

Колераөн-виеодыясас мед-щөкыда олөны сит-кузын да восын. Вөла-вылө-вескалом-колера-гагясөс гутяс да номяс вермасны разөдны быдлаө—ваө і сожанясө. Колераөн виеман сомын сожан-жуаныс либө найт-кыыс. Колера-гагясас во-мөд вескаласны вождөр желудокө, сесса сувжө. Сувжын најө зев-өdjө рөдмөны, уна-яд лезөны. Зоньвиза-морт-желудокын артмө сола шомава. Сижө венсө колера-гагясаскөд, вилө најөс, оз лезналы пырны сувжө. Желудок-кө омөла ужалө, колера-гагясөс оз вермы. Секі колера-гагясас шекөдчөны сувжө,—асныс ыжыдөс лөоны. Мортыд виемө. Желудок омөла ужалө, кор мортыд щыг. Сывөсна щыг-кынөмөн колераөн регыдзык виеман, пөт-кынөмөн онжык. Сиз-кө, колера-ветлигөн щыг-кынөмөн гортыс оз ков петны. Колера-гаг-вескалом-мыети мортыд регыддөн виемө, мөд-луннас, либө дажө сижө-жө лунас. Виемөм-мортөс восөдө, мытитөдө, кі-көксө нещкө (судороги). Сизі лун либө кык-лун мучитас морттө, сесса либө

кулас сiјö, либö пондас бурдны. Кык-вежонөн зi-
кöз бурдас.

Öнi мi тöдам, гыр-дытөн-вiсöдыяс, кынöм-
-вiсöдан-тiпөн-вiсöдыяс да колераөн- вiсöдыяс
олöны сувжын. Сетыс петöны ортö сiт-кузöн
(колера-гагяс јешцö восөн). Сывöсна, медем
вермасны тајö-вiсöмјаскöд, регыджык колö бырöд-
ны кызкö (гуавны-ли, мыј-ли) вiсејаслыс сiт-
-кузö да восö. Колö кыјöдны, мед неку-
щöм-ногөн вiсеје-гагяс оз вескавны
јуан-ваö (јукмөсјасö, шорјасö-да).

Тајö-вiсöдыс-гагясöс разöдыясыс гутјас.
Колö, инö, зiлны бырöдны гутјасö—јöзлы уна-
-лок-вöчыясöс, колö бырöдны налыс колкјалан-
-iнсö. Гутјас колкјалöны кујöдö. Сывöсна тулы-
сын воз горт-гöгöрыс став-кујöдсö колö нуны му-
-вылö да гөрны, тыртны сiјöс мунас. Секi гут-
јасыдлы колкјавныс некытчö лöб да чiнасны.

Гыр-дыт, кынöм-вiсöдан-тiп да колера-дыр-
-јi быд-мортлы колö тöдны:

1) вiсöдыясыс вiсеје-куз-ситын,
восас да;

2) вiсöдыясыс вермасны вескавны ваö, шыд-
-рокö, јöлö, һаһö, пуктасјасö, киö. Сывöсна
пузöдлытöм-ва некущöма оз ков јуны.
Сојанторјас да һаһтö пырколö вевтöтö-
-мөн вiзны, мед гутјас оз вескавны сет-
-чö. Пуктас-вотöс, сојтöз војдöр, колö
пуан-ваөн кiскавны. Кiјастö щöкыда
мыскыны, щук-һин сојöм-возын. Вiсе-
-јасöс, дöрöм-гачсö налыс, волпас-еш-
-кынсö, кујланiнсö, асмогаанiнсö-да,
вiзны сöстöма. Кынöм-кö вiсмас, пы-
-рыетöм-пыр колö докторлы петкöдчыв-

ны — абу-ö тiп-лi, мыj-лi. Быдöнлы пыр колö тöдвылас кутны: воҗык-кө босеан бурдöдчыны, регыдҗык бурдан, кокнiдҗыка вiсöдас-даj.

Мыj вöчны, кодкө-кө керка-пыщкын вуҗана-вiсöмөн вiсмао.

Ми тöдам-нын öнi, вуҗана-вiсöм мед-јона паскалö вiсеесең.

Сывöсна быдöнöс, кодi вiсмас вуҗана-вiсöмөн, регыдҗык колö нуны болнычаö. Сещöм-вiсееöс некущöма оз ков вiҗны гортын. Болнычаад-нуöмөн вiсеелы бур вöчан (сени дöҗöритасны сiјöс јона-бура гортын-серти, дöҗöритны-велöдчöм-јöз-даj) даj мукöдöс вiсöмые вiҗан. Гортад ескö бурдöдныс он-нын куҗ-да, старајтöмыс-на оз артмы-а. Болнычаад-öд сещöм-вiсеетö быд-лун 2—3-ые доктор вiдлас, кадын каҗалас сылые вiсöм-вежеöм: сөктаммöм либö кокнiаммöм. Некущöм-ногөн-кө-нын вiсееöс он вермы болнычаö сујны (вывти уна вiсеысе да болнычаас местаы абу-лi мыj-лi), сeкi со мыj оз ков вунöдны. Мед-војдöр вiсееöс колö торјöдны җон-вiҗајасые, торја җырö водтöдны сiјöс, мед-бур јешщö — начторја-керкаö-кө. Болнычаын-öд вуҗана-вiсöмајастö торјөн-җö вiҗöны, оз öтi-керкаын мукöд-вiсеејаскöд. Доктор-нелшöрјас, сiделкајас-да, кор нырöны вуҗана-вiсöма-дiнö, торја калатасöны. Петасны на-дiные да бөр сiјöс пöртчöны. Болнычајасын вуҗана-вiсöмөн-вiсеејаслые сiт-куҗсö, воссö-да кiскалöны чорыд-лекарствојасөн (карболкаөн, сулемаөн да м.), вiöны сетые став вiсöдые-гагсö. Сiјö колö пыр тöдвылад кутны, колöдан-кө вiсееöс гортö. Вiсее-кујлан-iные, вежöсые, колö

идравны став-көлүсө, мыҗ сылы оз ков, торјөд-ны сылы тасті-пань, чашка-da. Сіјө-dozмуксө ас-вөдитчан-dozмуккөд оз ков сорлавны, колө віз-ны зікторјөн наые. дөрөм-гачсө да мукөд-нов-лан-көлүҗ вісыелые зөңвіза-јөз-көлүҗе візны торјөн, торјөн і пєславны-пожжавны. Пєславтөзые сылые көлүсө колө пуны кунва-шың. Сізі-вөчө-мөн вісые-гагҗас регыдөн бырөны. Вісыелы ас-могасеные колө лөсөдны торҗа-doz: ведра лібө кріңча. Асмогасөм-бөрас кіетны сетчө весавтөм-карболка, лібө пөјімөн-сорлалөм-dөгөд, лібө ізвеска, віны віемөдыејасөс. Медеа-нын оз ков вунөдны вөчны сіјөс, кор керкаад ем гырд-мытөн, лібө кынөм-вісөдан-тіпөн, лібө колераөи вісые. Лекарствоөн-кіскалөм сіт-кузтө колө коҗыштны кытчөкө ылөҗык оланіные да јукмөсјасые. Med-бур кодҗыны гу да сетчө і кієтавны, а быд-кієтөм-бөрын тыртыштны муөн лібө пөјімөн. Вісые-бөреа оз ков став-керкасалы старатны, а сө-мын кодлыкө өтілы. Поэ-кө, сіјө-старајтысые-лы зөңвізајасые торјөн колө овны, а оз-кө поэ, абу-кө торҗа жырыс лібө уҗ-вөсна оз вермы, се-кі сылы вісые-діныс-петөм-бөрын став-паскөмсө пырыетөм-пыр колө вежны: вісые-дінын-ветлан-паскөмөн зөңвіза-пөвсө оз поэ мунны. Медым ачид он віемы вісыеөс-старајтігөн, сукөд вөдіт-чөм-бөрын кіјастө пырыетөм-пыр колө мыскыны пөс-ваөң, мајтөгөн-da. Вужана-вісөмөп-вісые-діно щөкыда колө корлыны докторөс да вөчны ставсө сізі, кызі сіјө щөктас. Сөмын доктор вермас ін-дыны кущөм-лекарство вісыелы сетны да мыјөн вердны сіјөс, мед ескө вісыелы сыыс лок оз-жө ло.

Кор вісые бурдає зікөз, віемөдыејас сы-вы-лыс бырасны, секі колө сіјөс бура мыскыны да

вильмыскөм, сөстөм-дөрөм-гачөн да платтөөн пастодны. Сы-бөрын позө сылы пырны зонвизажас-повсө. Куллан-инсө сылыс (пөтөлөксө, етенжассө, жоҗсө-da) колө мыскыны кунваөн, мед виемөдыс-гагжасыс быдлаыс весассасны. Гөгөр-мыскөм-бөрын өшин-өзөссө гурјув-воетыны да виңны сизі кымынкө-лун, мед вежөсыс мичаа төлалас. Сизі-вөчөмөн вежөсыс став-виемөдыс-гагыс бырө. Позө нөшта најөс мөд-ногөн бырөдны: вежөссө гөгөр ізвескаөн мавтны. Извескасыд виемөдыс-гагжасыд зев-жө жона полөны. Улөс-пызанжассө, лабичжассө кујлыс-вежөсыс кунваөн-жө колө мыскыны. Новлан-көлүсө сылыс зев-чорыд-кунваын пуны. Гырыс-көлүс, шуам, пасјас, кодјасөс пуны оз поз, колө өшөдны шонди-возө да виңны сизі кымынкө-лун. Виеыөн-вөдичан-дозмук колө жона пуны ва-шын.

Өнө ми адҗам, кущөм-уна-уҗ лоө виеыөс-кө колан гортад. Верман-ө ставсө тајөс вөчны крестанін-семјаып? Төдөмыс, он. Мижанын унҗык крестаніныслөн керкаыс өтө-вежөса, семја-котырыс ставныс сені олөны. Сиз-кө, виеыелы ескө торја-вежөсыд оз-нын ло-da (торја-керка-јылыс немтор і сорнитны), пелөсыс оз ло-а. Ставныс өтгудырјө пондасны овны, виеыс-динын пукавны, уҗлыны сыкөд ортчөн, асыныс новлан-көлүсө виңны сизө-вежөсын. Сесеа, виеыетө-кө колан гортад да омөла-кө пондан дөзөритны сы-бөреа, секі буртө ен-нын видчыс: војдөр гортажасыс виемасны, сесеа суседжасыслы вуҗас—сикт-пасталаыс паскалас. Сывөсна нөшта шуам: некор оз ков колөдны вуҗан? - виеөмөн-виеыөс гортас. Качалан-кө кодлыкө виемөм, шырыетөм-шыр колө нуны сизөс больничаө да кор-

ны сетые ыстывны кодöскö вёсые-керкаö кожавны сiјöс лекарствоон, вiны колöм-вiсöдые-гагјасöс.

Кызi вiдчыены вужана-вiсöмыг.

Вiсöм тöдмавны, вужана алi абу сiјö, колö кымынкö - лун. Вужана-кö, сiјö-кымынкö-луннас вiсöдые-гагјас керка-пыщкын уна-нын лö, вермасны вiсмöдны мукöдöс. Сывöсна, кодкö-кö вiемас, кöт кущöм вiсöмөн, колö корны сы-дiнö докторöс, мед сiјö тöдмалас вiсöмсö. Вужана-вiсöм-ö топöдö мортöс, алi прöстöј вiсöм, но вiсöдые-гагјас-јылые некор оз ков вунöдны. Поçö сiзi олöмтö лöсöдны, мед-вiсöдые-гагјас некүщöма керкаад оз вескавны. Кызi-жö сiјöс вöчны? Мi тöдам, вiсöм вiсыесаң вужö. Сывöсна кущöмкö-керкаын-кö ем вiсые, сетчö оз ков ветлыны. Мог-кö суас да щук ковмас пыравны, секi сетые - петöм-бöрын колö мыссыны да вежыны. Вiсые-дiнö-пыралан-паскöмөн çон-вiçа-пöвсын некүщöма оз ков овны.

Уна вiсöдые-гагјас олöны бусын. Быд-бус-чiрын уна-мiллон-гаг. Бус-пыр мi вiемам чакоткаон. Челаф бус-пыр вiсмöны скарлатiнаон, бiф-терiтөн, коклушөн.

Бырöдöј буссö, чышкалöј сiјöс лапид-ветöкөн. Кос-корöсөн некүщöма оз ков чышкыены, сiјөн буссö сöмын сынöдö лептан.

Мыт да гыр-дыр-дырjи да кынöм-вiсöдана-тiп-дырjи вiсмöдые-јасöс гутјас јона разöдöны. Најöс гутјас оз сöмын вiсые-вылые кватлавны, а быд-најтые (сит-күзые, лöканјасые, помејјасые да с. в.), кöнi вiсмöдые-јас зев ödjö рöдмöны. Быд-

-пеж-вылые гутјас нуоны најос сожан-јуан-вылө, Виёмöдыса-сожанторјас ывлаые (картупел, соркнй. галан да с. в.) щөкыда видлалам кион, сесеа ого мысөө ны немтор—сојам. Кые виёмöдыс-гаг-јас вескаласны вомö.

Ѓајт-ва да лөкаң-ва-киеталан-инја с нөјималөј либө дөггөдөн киекалөј, виңөј најос пөдсөн, вевтөтөмөн. Сојны-пуксигөн кјјастө мајтөгөн мыскөј. Каңалан-кө кынөм-виеөм, фрукты, кын-градвыв-пуктас да вотөсјас неку-щөма оз ков сојны. Пуңөдлытөм-ва оз-жө ков јуны.

Бырөдөј виеөм-разөдысјас өс: гутјасөс, тојјасөс, пыщјасөс, лудикјасөс.

Гутјасөс уна-ногөн поңө бырөдны. Најө мед јона сиеман-вајасын да кужөдын олоны. Сывөсна њајт-ватө да кужөдтө оланін-бердын-матын оз ков виңны. Нөшта, колө киекавны најос іңвескаөн. Кужөд-кө чукөрмас, өдјөнжык колө нуны сјјөс кытчөкө му-вылө. Медым гутјас керкаө оз вескавны, өшиңјасө колө зелтны киееја либө марла.

Лудикјасыс поңө мездыены пөс квастсы-сыв-дөсөн (чашка-жын квастсы 3-стөкан-пуан-ва-вы-лө). Сјјөн колө киекавны лудик-позјасөс. Сесеа, кор коемас, мавтны сеті пөс укусу-сора-столар-неј-клејөн. Поңө виавны најос ілекарствојасөн, корны најос пелшөр-докторлыс-да.

Тојјасыс (серовјасыс-да) поңө мынтыены кос-госөн. Тојјөсөоны дурка-, најта-олие-јөз. Сывөс-на, инө, оланінтө, астө, дөрөм-гачтө да новлан-көлујтө колө виңны сөстөма. Тојјөсөөм да се-ровөсөөм дөрөм-гачтө өда-пачын зев јона колө

пöжны, мед став-сојысы куласны. Быд-песлалі-
гөн дөрөм-гачтö колö пуны, секи серов-тојыд оз
вермыны овмөдчыны.

Быдөнлы колö зілны бырөдны вужана-виеөмјас.

Быдөн төдöны, кущөм сөкыд овны да вөдит-
чыны кор ем керка-пыщкөсын вужана-виеөмөн-
-виеы. Сөмын өтi-мортөс-кө виеөдас, јешщö, шу-
ам, олан кызкө, а унжыкыссө-өд сiјö пырас да
петан-тујсө оз адзы, кытчöз оз радјы став-олыс-
сө. А ми төдам öнi, сещөм-лок-виеөмјасые позö
мездыены. Колö сөмын оломсө буржыка лөсөдны,
төдны, кызi да кысан верман виемыны, кызi во-
сасны виеөмыскөд-да. Öткөн-өткөн-возсасiгөн ву-
жана-виеөмјасөс он вермы, некущөм-төлк оз боет.
Сы-бердö колö кутчислыны ставлы, грезкод-
-олыслы. Шуам, Прокө-гөтыр зев пелка олö:
керкаыс да керка-гөгөрыс пыр зiм-зурк iдралöма,
пелкөдöма, чышкөма. Ассө да чельдсө зев сөс-
тöма вiзö, сөстөм-паскөмөн новлөдлө. Быд-ногыс
еемјакөднас вiдчысöны вужана-виеөмјасые. Друг
Петыр-Иван-суседыс гыр-мытөн виемас. Сы-бөр-
са некод оз кызöд, оз дөчөрiт сiјöс. Ачыс оз-жö
вiдчыс-дај: быдлаын тушласө, разөдö виеөдысјассө.
Сiт-күзсө сылыс нужныкас i керка-гөгөрас кытчö-
-сурö кеталöны. Сiјö гутјаслы бур: пыр сенi
луасöны. Öтi-сещөм гут Иван-сiт-вылын-пукалөм-
-бөрын лебзас Прокө-ордö. Прокөордсајас бурец
сојöпы. Оз i казавны, кызi гутыд ласкыелас
шыд-тастiас, —Прокөордсајас виемасны. Тази-
-виеөмыд зев-унаыс овлө, сурсјасөн. Таыс со
ми адзам, мыј öткөн-өткөн виеөмөс он вермы, ко-
лө возсасны сыкөд ставнымлы, дај öтпырјөн.

Мі өні ставным-нын төдам, мыј вујана-виеө-мөн-виеөдые-гагјас олоны да өдјө рөдмөны најтын, бусын, көні өтлаын зөскыда уна-јөз олоны, көні керка-картасө да керка-гөгөрсө дурка виқоны, көні уна-гут, тој, пыщ-да. Сывөсна вујана-виеөм-јаскөд-вермасны-заводиттөз колө зилны бырөдны најт-бус ас-гөгөрыс, колө зилны, мед быд керкаын да керка-гөгөрас қим-қурк пелькөдөма вөлі, чышкөма, мыскөма, колө, мед жуан-вайд сөстөм вөлі. Көдкө-кө сузчытөм-вөснаыс да вермытөм-вөсна оз вермы керка-карта-гөгөрсө весавны да пелькөдны, сецөмыслы колө отсавны. Ас-отсөгнад виқад аснитө вујана-виеөмјасыс.

Колө кыјөдны, медым јукмөсјас да шорјас оз најтөстны. Медеа јона кыјөдны, мед виеысөс гортын оз виқны, мед регыджык нуасы сіјөс болһичаө. Пыр төдвылад кутөј, вујана-виеөмөн-виеысөсәң виеөдые-гагјас зев-өдјө разалөны.

Колө чорыда бөстчывны бырөдны виеөм-разөдыејасөс: гутјасөс, тојјасөс, лудікјасөс, пыщјасөс. Најө јөзлы зев-уна-лөк вөчөны.

Колө чорыда бөстчывны бырөдны чөлад-вујана-виеөмјас. Колө быдтыны чөладтө јонөн, зөһ-виқаөн (лүчки да кадын вердны, виқны сөстөма да сөстөм-инын, төлын і гөжөмын зилны виқны ывлавылынжык, сөстөм сынөдөн мед унжык лолаласны). Секи виеөмјасыд најөс оз вермыны.

Кушөмкө-вујана-виеөмөн-кө кагайд виемас, оз ков зөблавны сіјөс, а колө регыджык нуны болһичаө. Колө јуөртны сусөдјаслы, мед најө дугдыласны тіјанө воыны, мед мыјкөдыра немтор оз бөстны тіјанлыс.

Вісе-керкае, кытчöz доктор вісöдые-гагјасöе лекарствоон-којöмön оз вiав, некодлы некытчö-жö оз ков ветлыны. Медса-нын колö видчыены вісöм-пыртöмые школаö. Бурдöм-челадöе, кытчöz доктор оз щöкты леңны школаö, оз ков леңны. Оз ков вунöдны, öтi-вісеесаң челад-пöвсын вісöм зев ödjö разалö: велöдчыејас віемасны дај гортса-јасылы вујас.

Вужан-вісöмјасөн-вермасiгөн нырщiкјасые докторјас. Налөн уҗыс бура мöдöдчас сöмын секи, кор пондасны отсасны налы болныча-јөрöсув-јöзые.

Öнi ставным төдам, кущöм-бур вісеöе пырытöм-пыр торјöдны зöнвiзаясые, нуны најöс болнычаö. Сiз-кö, болнычаыд мiјанлы зев колантор (он-öd i төдлы—вiеман), јона колö төждыены сы-понда. А мiјан сытујöд омöла уҗыс муно: щöкыда овлö, төвјасын болнычајас тупкыелöны, ломтыные немторјөн-да, либö овлö—вісејассö вердны немторөн. Ескö зев-öмöј сöкыд да ыҗыд-урон лöб быд-крестанiнлы мыјкöмында-пескыскыны болнычаö? Мövпыштö-жö быдөн, кущöм-ыҗыд-лок вермас лоны оз-кö лоны болнычајас, либö омöла-кö уҗавны пондасны најö. Сывöсна öнi-жö, кодi мыјөн вермас, колö. отсавны болнычалы.

Вужана-вісöмјасөн-вермасны докторлы вермасны отсавны саңитарней-комiссијајас. Сещöм-комiссијаые öнi пöштi быд-вöлöетын-нын ем, сöмын омöла-на најö уҗалöны-а. Вöлöетув-санкомiссија-лы јона топыда колö суртчыны вöлöетув-докторкöд, пыр јуасны сылыс кор кызи да мыј вöчны, мед вöлöстö некущöм-вужана-вісöм оз пыр.

Санкоміссіја кор-сурө чукөртасјас-вылын нуө-
дө сорні вужана-вісөмјас-јылые, велөдө јөзөс
відчыены вісөмјасые да воас-кө сіјө, велөдө, кы-
зі мездыены сыые.

Санкоміссіја кыјөдө, мед керка-картајас да
улычајас сөстөмжыка віčasны, щөкыджыка ідра-
сасны-пелкөдчасны, кыјөдө мед јукмөсјасые да
шорјасые васө оз јөгөстны да һајтөстны, мед оз
візны зөһвічајаскөд віеыејасөс. Кывеас-кө код-
лөнкө вісөм, коміссіјалы пырыетөм-пыр колө
јүөртны докторлы. доктор відлалас да вужана-
вісөм-кө сылөһ, нуас сіјөс больнічаө.

Санкоміссіјалөһ ужыс зев сөкыд. Сывөсна сет-
чө колө бөрјыны сус, зіл, ыжыд-вежөра-јөзөс.
Санкоміссіја-уж-сајын вужана-вісөмјас-вермөһ.

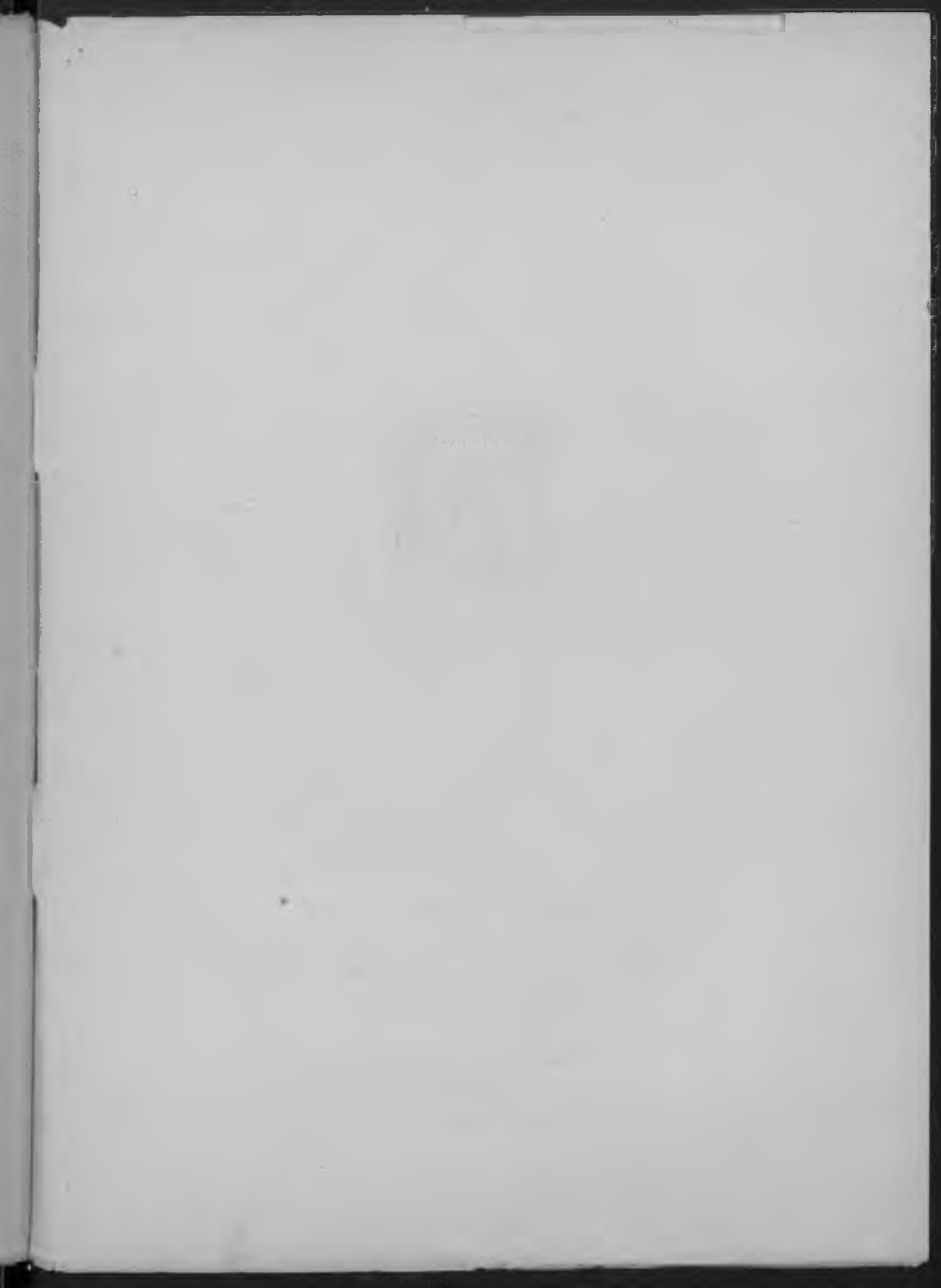
Кодлы колө зөһвіча-челас (щөщ зөһвіча-
-јөз), колө пессыны лөсөдны бур-санкоміссіја да
накөд өтвылые зілны зікөз бырөдны быдеама-ву-
жана-вісөмјас.

Jurındaлыс.

Љистбок.

1. Кущом-висом шусо вужана-висомон	3
2. Мыже лооны вужана-висомјас	4
3. Кыџи вужана-висом вуџо	7
4. Мортлөн организмс косасо висодыс-гаг- жаскөд	12
5. Сыр-ө висодысјас оз бырны морт-тушасы морт-бурдом-бөрас	13
6. Челаф-вужана-висомјас	13
Кор	15
Скарлатина	16
џифтерит	17
Кокљуш	18
7. Челаф-вужана-висомјас-шыс кор, скарла- тина, џифтерит да кокљуш мед-омоль ви- сомјас	19
8. Писети	21
9. Кистөмон-мунап-биа-висом. Возвратнеј-тип	22
10. Гырдымыт	27
11. Кыном-висөдан-тип	—
12. Колера	25
13. Мыј вөчны, кодкө-кө керка-пыщкын ву- жана-висомон висмас	27
14. Кыџи видчысны вужана-висомыс	30
15. Быдөнлы колө зильны бырөдны вужана-ви- сомјас	32

Инв. № 4621.

Донос 25-ур.

18468

Цена 25 коп.

Коми-3

2-994

НА ЗЫРЯНСКОМ НАРЕЧИИ ЯЗ. КОМИ

Б. Гинзбург. ЗАРАЗНЫЕ БОЛЕЗНИ ДЕТЕЙ.
Перевод А. Худяевой.

По заказу Коми Издательства
издано
ЦЕНТРАЛЬНЫМ ИЗДАТЕЛЬСТВОМ НАРОДОВ СССР.